

– зростання нервово-психічного напруження у складних соціальних умовах. Батьки, які перебувають у стані емоційного стресу, переживають тривогу, хвилювання, не можуть забезпечити дитині психологічного комфорту і є джерелом підвищеного неспокою, що створює передумови для виникнення емоційних розладів у дитини;

– авторитарний характер освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, особливостями якого є зосередження уваги лише на процесі засвоєння знань, формування вмінь та навичок, відсутність постійно діючих засобів зняття емоційної напруги, стимулювання позитивних емоцій» [7, с. 86 – 87].

Отже, виникнення тривожності в дошкільному віці в тій чи іншій мірі обумовлене віковими особливостями і має тимчасовий або постійний характер. Тривожність відіграє особливу роль в житті дитини, з одного боку, вона може вберегти від необдуманих і ризикованих вчинків. З іншого – прояви тривожності перешкоджають розвитку особистості дитини, сковують творчу енергію, спричиняють формування невпевненості і підвищеної тривожності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
2. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. Санкт-Петербург : Союз, 1999. 203 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
4. Карпенко Н. Корекція окремих видів тривожності у дітей. Початкова школа. 2016. № 3. С. 40-43.
5. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : наук.-метод. посіб. Київ: Світич, 2009. 201с
6. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника : монографія / [Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін.] ; за ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград : Імекс–ЛТД, 2012. 236 с.
7. Хухлаева О.В. Коррекция нарушений психологического здоровья дошкольников и младших школьников : учебное пособие. Москва: Академия, 2003. 176 с.

Гнатківська Юлія

Науковий керівник – доц. Одинцова Галина

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СИНОНІМІЇ

Вивчення української мови та утвердження її як основної форми спілкування є одним із стратегічних завдань реформування загальноосвітньої школи, передбаченого Національною доктриною розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті, Державним стандартом початкової освіти. Розроблені на виконання цих документів нові концепції шкільного навчання української мови основну мету цього процесу вбачають у вихованні особистості, наділеної уміннями й навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися різноманітними мовними засобами у різних сферах, формах, видах і жанрах, у забезпеченні її всебічної лексичної компетентності.

Формування лексичної компетентності молодших школярів лінгводидакти розглядають у контексті проблем шкільної мовної освіти в Україні, основними аспектами якої є забезпечення пріоритету української мови як державної, створення умов для розвитку особистості учня з перших років навчання, оскільки саме в цей період закладається основа життєтворчості.

Сучасна методика формування лексичної компетентності молодших школярів базується на основі українського та зарубіжного теоретичного мовознавства. Це праці О. Потебні, Л. Булаховського, І. Срезневського, В. Виноградова, Л. Паламарчука, Б. Ларіна, В. Русанівського, В. Ващенко, І. Олійника, І. Білодіда, М. Жовтобрюха, Н. Москаленко, А. Коваль, Н. Бабич та ін. Наукові засади методики навчання елементів лексикології досліджували В. Сухомлинський, М. Вашуленко, І. Синиця, Л. Марченко, М. Дорошенко та ін. Практичним проблемам вивчення української лексики в закладах освіти присвятили роботи А. Арсірій, Л. Лисиченко, А. Мановицька, Л. Марченко, В. Новоселова, І. Олійник, Л. Симоненкова, Т. Симоненкова, М. Шевчук та ін. У дослідженнях Н. Голуб, Т. Грубої, Н. Мордовцевої, В. Каліш, І. Магрицької, А. Надолинської студіюється проблема формування лексичних умінь і навичок школярів, удосконалення їхнього мовлення шляхом роботи над словом.

Мета статті – обґрунтувати сутність поняття «лексична компетентність» та можливість використання синонімії у процесі її формування в учнів молодшого шкільного віку. Аналіз лінгвістичної, лінгводидактичної та психолінгвістичної літератури доводить, що лексична компетентність – це «здатність особистості швидко і якісно, на рівні програми оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких людина обирає потрібне слово, словосполучення, щоб із можливою точністю висловити свою думку в мовленні, спілкуванні, з опорою на граматичну структуру мови (макроструктуру мови)» [6, с. 19]. Відтак лексична компетентність – це внутрішньо-мовленнева підготовка людини до комунікативної діяльності. Вважаємо лексичну і комунікативну компетентність взаємопов'язаними і взаємозалежними. Оскільки зовнішнє мовлення залежить від внутрішнього мовлення і навпаки, то і комунікативна компетентність залежить від лексичної. Лексична компетентність, як і комунікативна, виявляється в умінні зрозуміти партнера у спілкуванні, подивитися на себе його очима і взаємно скоригувати поведінку, допомогти йому виявити власний сильний бік, що вкрай важливо для спільної діяльності [1, с. 108].

Лексична компетентність складається із низки компетенцій, які співвідносяться з конкретними видами лексичної діяльності і використовуються для позначення серії знань і вмінь, необхідних для її ефективного виконання. Разом з тим поняття «лексична компетентність учня» значно ширше за поняття «знання, уміння та навички з лексики», оскільки зосереджує в собі спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири та ін.), її здатність долати стереотипи, передбачати мовленнєві ситуації, гнучкість мислення. Лексичну

компетентність учнів початкової школи визначено як одну з інтегративних якостей особистості учня, яка створює можливість досягати оптимального мовленнєвого результату. Значення формування лексичної компетентності реалізується в таких основних напрямках: 1. У процесі формування лексичної компетентності стимулюється постійне збагачення словникового запасу учнів. 2. Робота над формування лексичної компетентності сприяє формуванню ознак культури мовлення, насамперед точності, чистоти, виразності, багатства, різноманітності, емоційності, образності. 3. Формування лексичної компетентності в початковій школі є умовою якісного засвоєння мовних і мовленнєвих понять, зокрема граматичних і стилістичних.

Відповідно до навчальної програми у початковій школі лексикологія як самостійний розділ науки про мову не вивчається. Учні засвоюють лише деякі відомості про лексику, зокрема практично ознайомлюються з прямим і переносним значенням слів, багатозначністю, омонімією, синонімією й антонімією. Знання, яких набувають учні, мають стати основою для подальшого вдосконалення засобів вираження думок в усному й писемному мовленні [5].

Важливим компонентом лексичної системи української мови є синоніми. Українська мова має розгалужену синоніміку, що свідчить про розвиток мови й багатство її виражальних засобів. У сучасній українській мові синоніми розглядають як творчо осмислені складники мовної цілості. Вони виникли як результат добору досконалих форм вираження думок і почуттів. Через те й користування ними не автоматизується. Синоніми задовольняють прагнення людини до влучності й краси мовлення. «Саме в синонімах приховані найбільш «інтимні» особливості лексичної системи, її комунікативні та виразові можливості» [3, с. 181]. К. Казнадзей зазначає, що засвоєння синонімів не завжди легко дається молодшим школярам. Діти, як правило, легко сприймають і засвоюють твердження, що синоніми – це слова, різні за звуковим складом, але близькі за своїм лексичним (смысловим) значенням. Значно важче учні сприймають твердження, що синоніми не завжди тотожні між собою за значенням, розрізняються значеннєвими відтінками. Багато школярів часом не можуть упоратись із завданням вибрати в синонімічному ряду той синонім, який за відтінком свого значення є найвлучнішим для певного контексту [2, с. 67].

Школярі часом не вміють практично користуватися у власному мовленні навіть тими синонімами, які їм відомі. Це пов'язано не лише з бідністю словника, а й із невмінням уживати синоніми. Останнє пояснюється тим, що учні найчастіше засвоюють тільки одну властивість поняття про синоніми – подібність у значенні, хоча вчителі у процесі вивчення цієї теми не повинні обходити іншу властивість – відмінність між синонімами, обумовлену додатковими відтінками у їх значеннях. У процесі роботи над синонімами, стверджує М. Львов, учитель має сформувати в дітей уміння:

- розрізняти в мовленні близькі за значенням слова;
- самостійно добирати синоніми;
- замінювати в тексті те чи інше слово відповідним синонімом;

- самостійно вживати в готовому тексті дібране синонімічне слово;
- самостійно вибирати зі свого лексичного запасу найвлучніші і найдоречніші для висловлення власної думки синоніми і використовувати їх у процесі власного мовлення [4, с. 102].

Для формування лексичної компетентності молодших школярів засобами синонімії вважаємо за необхідне як основний використати метод вправ та будувати їхню систему за принципом поступового ускладнення, оскільки послідовність вправ має відображати їхню «наростаючу трудність».

Використання аналітичних вправ забезпечує учням первинне сприйняття слова. З цією метою можна учням запропонувати такі вправи: знайти у тексті синоніми до слова; за тлумачним словником з'ясувати значення всіх синонімів, пояснити значення кожного слова; дібрати синоніми до виділених слів; пояснити, чому автор вжив у тексті саме ці слова; наведені синоніми розмістити за зростанням міри якості.

Синтетичні вправи дають змогу продемонструвати учням зразки вживання слова. Вставляючи нове слово в речення, повторюючи його вголос або записуючи зразки словосполучень і речень, учень засвоює значення слова в цьому конкретному контексті, опановує синтагматичні зв'язки цієї лексичної одиниці. Для цього доречними будуть такі вправи: пов'язати кожен прикметник-синонім з відповідним іменником; замінити одним словом вислови; записати речення, вибравши найточніший синонім; знайти в тексті недоречно вжиті слова і замінити їх синонімами і т. ін.

Комунікативні вправи формують уміння користуватися вивченим мовним матеріалом у зв'язному мовленні, створити можливість учневі висловитися на запропоновану тему, використовувати вивчену лексику у власному мовленні та на практиці продемонструвати засвоєння її лексичних властивостей. При вивченні синонімів можна використати такі вправи: прочитати текст, дослідити, як по-іншому називають цього птаха (рослину, явище тощо); відгадати загадку, до слова-відгадки дібрати якомога більше синонімів; скласти сенкан на запропоновану тему; до поданого слова дібрати спочатку близькі за значенням слова, а потім порівняння; у вигляді зв'язного висловлювання написати міркування, наприклад, про те, чому скоромовку називають спотиканкою та чистомовкою; виписати з тексту близькі за значенням слова, продовжити цей ряд; згрупувати близькі за значенням слова, вилучити зайві тощо.

Уміння користуватися синонімами формується в учнів початкової школи поступово протягом тривалого часу, під час вивчення не тільки відповідних параграфів у підручниках, але й у процесі засвоєння відомостей про лексичне значення слів, що належать до різних частин мови. Важливо, що робота над синонімами полегшує пояснення учням незрозумілих або малозрозумілих слів. З їхньою допомогою у мовленні можна не тільки уникнути неприємного повтору одних і тих самих слів, а й точніше передати інформацію, найглибші почуття і

переживання, бо є можливість передати відтінки думки, уточнити деталі, ознаки, властивості. Робота із синонімами поживляє урок, викликає зацікавлення в учнів, допомагає їм тонше сприймати слово, бути точнішими у слововживанні у процесі власного мовлення, що загалом сприяє формуванню лексичної компетентності молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. К. : Педагогічна думка, 2014. 346 с.
2. Казнадзей К. Вивчення синонімів : методичні рекомендації. Початкова школа. 2009. №11. С. 66–74.
3. Караман С.О., Караман О.В., Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова. Київ : Літера, 2011. 560 с.
4. Львов М.Р. Методика розвитку речі младших школьників. Москва : Просвещение, 1985. 176 с.
5. Програми для 1–4 класів / МОН України, НУШ. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
6. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

Вовчок Тетяна

Науковий керівник – доц. Свідерська Галина

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Новітня епоха створила потребу в новому типі особистості, яка здатна самостійно приймати рішення, критично оцінювати ситуацію, легко адаптуватися до існуючих умов, активно та цілеспрямовано пізнавати світ та себе у ньому. Саме тому перед сучасним суспільством стоять завдання розвинути у молодого покоління позитивну життєву позицію, адекватну самооцінку, здатність до саморозкриття, до найповнішого вияву свого креативного потенціалу, а також уміння зберігати свою індивідуальність, автентичність, неповторність. До вирішальних чинників розв'язання наявних завдань слід віднести розвиток креативності у дітей, а найбільш сприятливим періодом для цього, на нашу думку, є молодший шкільний вік. Оскільки саме на цьому віковому етапі спонтанна та творча діяльність дитини поєднується з інтелектом, який швидко зростає, активізується абстрактне та логічне мислення. З цього віку діти уже починають освоювати компоненти та особливості психологічної структури творчої особистості, тобто ставлять перед собою певні цілі, активно розвивають уяву, комунікативні, інтерактивні та перцептивні здібності.

З огляду на це, мета нашої статті полягає в розкритті психологічного змісту феномену креативності та в емпіричному дослідженні особливостей розвитку креативності у молодшому шкільному віці.

Актуальність проблеми креативності підтверджується великою кількістю наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів. Зокрема, загальні основи креативності висвітлено у наукових працях Д. Б. Богоявленської, Дж. Гілфорда, В. Дружиніна, А. Маслоу, О. М.